

Högsommar i operafabriken

När större delen av befolkningen tar semester inleds sommarscenernas högsåsong. Repliker ska memoreras, orkesterstycken repeteras och rekvisita snickras. Men att driva en kulturfabrik är ett tungt arbete i ekonomisk motvind som kräver lika delar passion och galenskap.

TEXT IVAR ANDERSEN FOTO CHRISTOFFER HJALMARSSON

› Efter att SVT hade visat en dokumentär om opera-projektet tog det fart och finansieringen löste sig.

► Sten och Anna-Carin Niclasson – engagerade entreprenörer inom opera i Dalarna.

Sten Niclasson tar plats på scenen. Tar ett djupt andetag. Tar ton.

Prologen ur tonsättaren Leoncavallos opera *Pajazzo* tycks fylla varje skrymsle av det 1 600 kvadratmeter stora virkesmagasinet.

Det är både en demonstration av akustiken och en rekonstruktion av hur idén om ett operahus i lilla Skäret först föddes för knappt 20 år sedan.

– Jag och min hustru var på en konsertturné i Bergslagen 1996. Efter ett uppträdande i en kyrka åkte jag på en biltur, jag minns inte ens varför jag var ensam, och hamnade på Skäret.

Den ensamme tenoren möttes av en övergiven industrimiljö. Sågverket som lades ned på 1960-talet hade varit bygdens ekonomiska ryggrad. Vid sjön Ljusnarens strand mötte byggnader tyngda av melankoli och historia landskapets storslagna skönhet. Platsen tycktes andas outnyttjad potential.

Sten Niclasson styrde stegen mot den massiva träkonstruktion där det timmer som flottades över sjön en gång förvarades.

– Dörren stod öppen och det var fullt med bråte på golvet, säger han. Duvor och svalor flög omkring härinne. När jag hörde duvorna kuttra började jag själv sjunga.

Tre år senare genomfördes en första provkonsert. I den annons som gick ut i lokalpressen uppmanades besökarna att ta med egna stolar om de ville sitta. 600 kom. Majoriteten hade egna campingstolar.

Sten Niclasson visar engagerat runt.

Den gamla personalmatsalen har blivit en loge för kören. Hyvleriet har blivit ett kafé.

– Jag insåg att allt vi behövde fanns här, säger han. Men det har fört med sig mycket huvudvärk också. Det handlar mycket om ekonomin och att driva in sponsring.

Opera är en dyr konstform. Varje föreställ-

ning är ett affärsmässigt äventyr. Vägen fram till den första premiären var lång.

Under 1998 genomfördes en förstudie om möjligheterna att förvandla sågen till ett operahus. Pengarna kom från EU, landstinget och länsstyrelsen i Örebro samt Ljusnarsbergs kommun. Trots ett positivt resultat förblev intresset hos potentiella finansärer svalt. Det var inte förrän SVT visade en dokumentär om förstudien som hjulen plötsligt sattes i rullning.

– Det var 2002. Det dåvarande kommunalrådet blev fullständigt nedringd av andra kommunchefer som sa att han var galen om han inte hoppade på det här, säger Anna-Carin Niclasson, producent och styrelseledamot i den stiftelse som ansvarar för operans långsiktiga verksamhet.

STEN OCH ANNA-CARIN NICLASSON TRÄFFADES

när de bägge läste på musikhögskolan på 1970-talet – hon solosång och han fiol – och har med egna ord varit arbetshästar sedan dess. Innan slumpen förde dem till det osannolika operahus som kom att bli deras livsverk hade de satt upp egna produktioner på bland annat Smålands Musik och teater och Parkteatern i Örebro. Erfarenheten av att driva projekt från ax till limpa var nyttig, men tidigare hade de alltid spelat på befintliga scener. Nu ville de starta en egen. Första steget var att förvärva det gamla sågverket.

Kommunen gick med på att satsa 50 000 kronor. Sparbanksstiftelsen gick in med lika mycket. Över 200 000 donerades av privatpersoner. Insamlingen gick att följa via en barometer i lokaltidningen.

– Det finns väldigt många här i bygden som betytt oerhört mycket, säger Anna-Carin Niclasson.

2004 hölls de första sommarkonserterna.

Opera på Skäret

- › Ligger i den lilla orten Skäret, strax utanför Kopparberg i Västmanland.
- › Har hängavtal med Teaterförbundet.
- › Finansieras av Ljusnarsbergs kommun, Örebro kommun, Region Örebro län, Örebro läns landsting, Kulturrådet samt privata finansiärer.
- › Bedriver i samarbete med Musikhögskolan i Örebro operaundervisning på högskolenivå.
- › Ger i sommar Guiseppe Verdis *La Traviata*.

Opera
på Skäret

» 70 procent av finansieringen av Skäret kommer från biljettintäkter.

2006 blev Verdis *Rigoletto* den första kompletta operan att sättas upp på Skäret. Sedan dess har verksamheten vuxit och operahusets berömmelse sträcker sig i dag långt bortom Ljusnarsberg. Men berömmelse i sig betalar inte räkningarna. Finansieringen är ett ständigt dilemma. En svenskättad privatperson i San Fransisco bidrar årligen med en betydande summa. En lång rad lokala företag bidrar med pengar eller rabatterat material och arbetskraft.

– Och vi har med åren lyckats uppnå ett väldigt litet grundstöd från staten och regionen, men för att få vår budget att gå ihop måste 70 procent av våra intäkter komma från biljettförsäljning. Det finns inget operahus i världen som försörjer sig på biljettintäkter, säger Sten Niclasson.

I DAG STÅR LJUSNARSBERG HELHJÄRTAT BAKOM operahuset och ger ett sett till kommunens storlek generöst bidrag till verksamheten. Det är en relation som tagit viss tid att etablera.

– De första åren kunde man räkna vilka politiker som dök upp på ena handen, säger Anna-Carin Niclasson. Men det har ändrat sig. Nu kommer de på alla premiärer och skryter med att vi finns här.

Konst och kommunalpolitik är inte oförenliga storheter, men det är olika världar som talar olika språk.

– Det går inte att prata med politiker om den stora upplevelsen av konst, säger Sten Niclasson.

En undersökning från Örebro universitet har visat att varje krona det offentliga satsade på operaverksamheten gav åtta kronor tillbaka i form av restaurangbesök, övernattningsar och ökad omsättning i lokala butiker.

– Det är den sortens krassa siffror på papper som gäller, säger Anna-Carin Niclasson. Vi är också noga med att synliggöra kommunen i våra annonser så att de också blir marknadsföring för dem. Det har varit en del i vår strategi hela tiden.

En annan del av strategin är samannonsering med de andra sommarscener som ligger i närheten. Två timmars bilfärd från Skäret ligger

› Det finns gott om scener i Dalarna. I närheten av Skäret ligger Vattnäs konsertlada och Dalhalla.

Dalhalla

- › 4 100 sittplatser, 900 ståplatser samt 180 sittplatser i arenans restaurang.
- › Ligger i skogen strax utanför Rättvik, Dalarna.
- › Vattnet på Dalhallas botten har sipprat genom berget från Siljan och är av drickbar kvalitet. Malena Ernman har för vana att råka ramla i det minst en gång under sina sommarkonserter på arenan.
- › Ger i sommar Giacomo Puccinis *Turandot*.

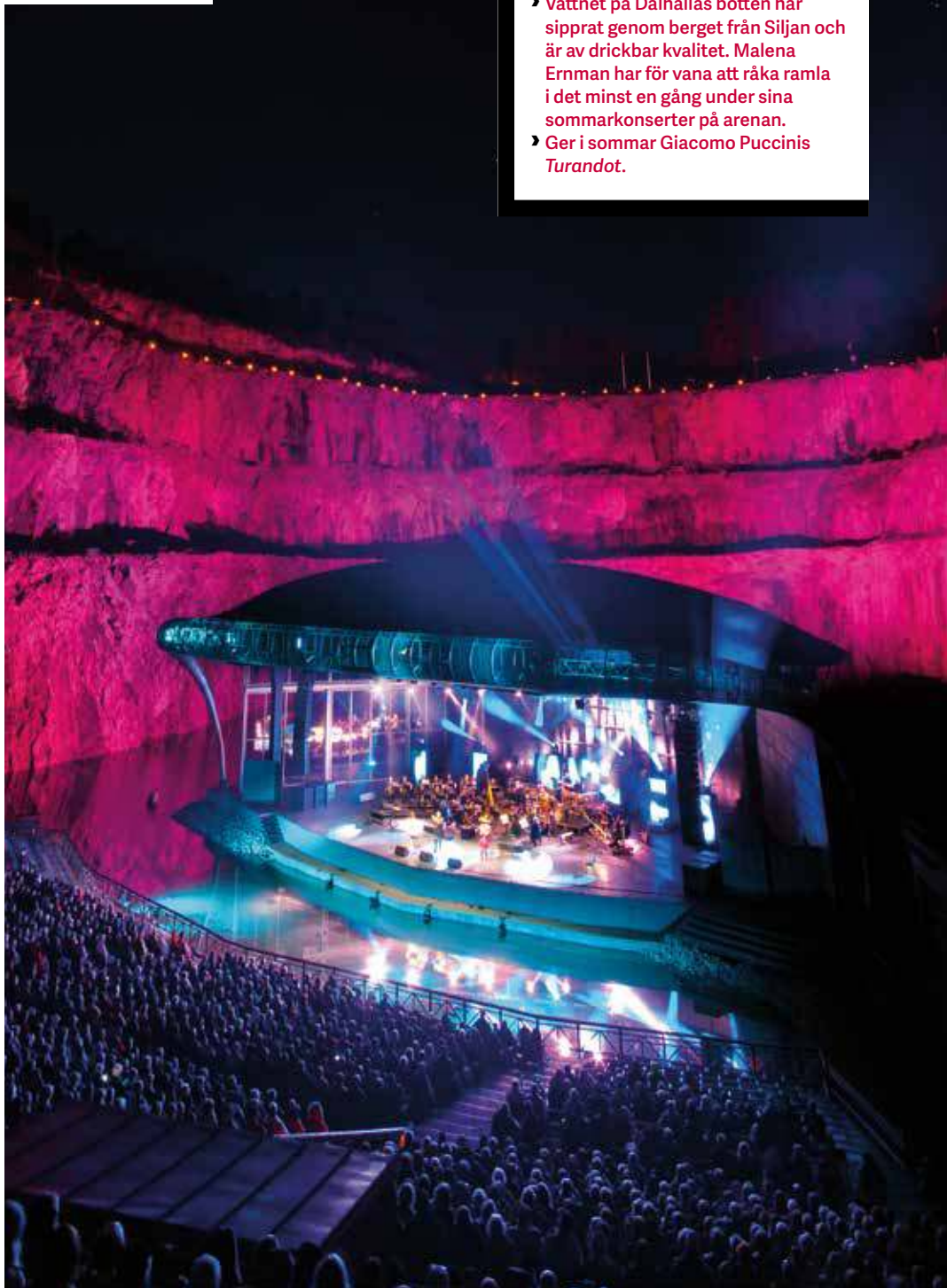

FOTO: DALHALLA

» Appen är gratis för publiken som kommer kunna lyssna till intervjuer, se bilder och ta del av operan under hela vandringen ner i arenan. «

Dalhalla. Ytterligare en halvtimme bort ligger idylliska Vattnäs konsertlada.

Dalhalla är Sveriges mest berömda sommar-scen och brukar räknas till världens främsta utomhusarenor. Det är en miljö som får besökaren att dra efter andan. Det gamla kalkbrottet är 400 meter långt, knappt 200 meter brett och 60 meter djupt. I botten vilar en liten sjö som färgats turistbroschyrblå av kalk. Den tidigare operasångerskan Margareta Dellefors förmådde övertyga både kommun och landsting om att stödja denna skogsomgärdade amfiteater av sten. Premiärkonserten hölls 1994. På huvudkontoret i närmsta staden Rättvik pryds väggen alltjämt av en inramad löpsedel från dagen efter premiären. Rubriken lyder: ”La Nilsson invigde Dalhalla”.

Arenans historia har sedan dess varit kantad av konflikter och kontroverser. Programmet kom snabbt att domineras av mer populärkulturella konserter. Dessa skulle finansiera den dyra operaverksamheten men resulterade i osämja, kulturkrockar och avhopp.

Sedan några år är verksamheten uppdelad i en kommersiell del och en operadel. Den senare, Dalhallas vänner, blickar efter några ekonomiskt stormiga år nu framåt och ger i sommar Puccinis *Turandot*. Ett av få verk inom den publikmässigt relativt smala konstformen som uppfyller kriterierna för att kallas folkkärt.

– Jag brukar kalla det en Disney-opera, för man känner igen fler av sångerna, säger producenten Noomi Hedlund. Samtidigt är det den sista stora italienska operan. Det man kan förvänta sig är riktig opera och så lite action. Vi involverar arenan och det kommer att hända grejer på klippväggarna och i vattnet. Det blir en väldigt visuell upplevelse.

Solisterna är internationella storstjärnor, men i övrigt är produktionen lokalt färgad. Dalasinfoniettan agerar orkester, volontärerna kommer från föreningslivet och inköp görs i så stor utsträckning som är möjligt från företag i Rättvik med omnejd.

– Dels är det mycket roligare att involvera lokala förmågor, säger Noomi Hedlund. Dels upplever vi att det är ett uppdrag som ligger i det stöd vi får från landstinget. Det är egentligen ingen som kräver det, men för oss är det självklart.

I hennes roll som producent ingår ett helhetsansvar för uppsättningen, inklusive marknadsföringen av densamma.

– Det är traditionell marknadsföring i sociala medier, men också i gammalmedier; många i vår målgrupp läser DN, SvD och Kupé.

I år ger sig Dalhalla för första gången också in i besökarnas mobiltelefoner via en app.

– Den är gratis för publiken, som kommer kunna lyssna till intervjuer, se bilder och ta del av operan under hela vandringen ner i arenan.

OPERAFANTASTERNA ÄR TROGNA sin konstform och det finns en kärnpublik som alltid kommer. Men för att sälja resten av biljetterna är Dalhalla beroende av att nå ut. Noomi Hedlund tror att närheten till andra scener inom samma genre är ömsesidigt gynnsam. För långväga besökare kan möjligheten att se flera uppsättningar skapa ett avgörande mervärde. Gäster från kontinenten ser ofta en opera på varje scen.

– Från vår sida ser vi det inte alls som konkurrens, säger Noomi Hedlund. Tvärtom, det stärker regionen och i framtiden hoppas jag att vi kan samarbeta ännu mer. Vi skulle till exempel kunna sälja gemensamma biljetter.

Samma sak säger Göran Eliasson, operasång-

› Vattnäs operalokal tar 300 personer.

are och agent som tillsammans med hovsångerskan och hustrun Anna Larsson driver Vattnäs konsertlada.

– Jag tror att det är jättebra. Det finns bussresor som besöker alla de här scenerna, och många långväga besökare som åker runt och ser hela det utbud som finns på somrarna.

För kommersiella arenor som tar emot turnerande artister kan en marknad kanske bli mättad. Men varje opera är ett massivt maskineri med platsbyggd rekvisita som bara kan ge en föreställning per säsong. Det som vid första anblicken ser ut som en konkurrenssituation fungerar för det mesta som en konkurrensfördel.

Hälften av Vattnäs besökare kommer dock från grannskapet. Det är en engagerad men svårflörtad publik som haft begränsad operaperfarenhet innan bygden plötsligt fick ett eget operahus.

– De är väldigt kritiska och låtsas inte som att någonting är bra för sakens skull. Om de inte begriper handlingen blir de inte berörda. Jag är uppvuxen och känner folk här, och det ger en väldigt kick att se den publiken komma ut gråtande från föreställningarna, säger Anna Larsson.

Vattnäs är den yngsta och minsta av regionens operascener. Dalhalla tar in drygt 4 000 besökare, Vattnäs 300. Om Dalhalla ger de stora klassikerna så ger Vattnäs istället utrymme åt det moderna och samhällsengagerade. Och sätter verken i en social kontext.

– Här kan vi behandla smala ämnen och spela opera som berör på riktigt, säger Anna Larsson. Det handlar om att förstå text och diskutera samhällsproblem.

När Vattnäs 2012 gav sin första operaföreställning – Benjamin Brittens *The Rape of Lucretia*

– arrangerades ett seminarium om våldtäkt som vapen i anslutning till föreställningarna. Förra året spelades opera om den svenska psykvården. Och i år tar sig Vattnäs an det vanskliga projektet att förmänskliga bilden av en dalaikon.

– Det blir den sanna historien om Jussi Björling, säger Anna Larsson. Han och hans syskon blev väldigt hårt drillade av en far med alkoholproblem, ungefär som Michael Jackson, vilket gav honom ett socialt utanförskap och scenskräck. Och han dog när han var 49, precis som Michael Jackson.

De fick stöd för tonsättaren från Statens Kulturråd och Sveriges författarfond, och operan har urpremiär i konsertladan. Entusiasmen hos Anna Larsson och Göran Eliasson går inte att ta miste på.

– I sommar har vi för första gången beställt en opera av Sveriges bästa kompositör som ska ha världspremiär i lilla Vattnäs, säger Anna Larsson. Det är historien som inte har fått berättas om Jussi. För att orka när han inte står på scen så dricker han. Det är många som inte vill att det ska komma ut, men vi vill ta parti för Jussi och alla andra trasiga artister i världen.

I vanliga fall turnerar Anna Larsson på världens största scener. Att öppna ett eget operahus i den egna hembygden har varit ett sätt att göra verklighet av de konstnärliga visionerna.

– Mitt riktiga jobb är att resa runt i världen och sjunga. Jag kom precis hem från en stor föreställning på Wiener Staatsoper. Göran är också sångare, samt driver en agentur, säger hon. Här vill vi försöka nå ut, det är en mission. Vi tjänar inga pengar men får göra opera som vi vill göra det, på riktigt.

Men att göra opera från grunden kräver mer än bara operakompetens.

– Det är skitjobbigt, man förväntas vara lika

» Göran Eliasson och hustrun Anna Larsson driver tillsammans Vattnäs konsertlada, strax utanför Mora.

Vattnäs konsertlada

- › 300 sittplatser.
- › Ligger i Vattnäs, en dryg mil utanför Mora, i Dalarna.
- › Följer Teaterförbundets villkor men är inte kollektivavtalsanslutna.
- › Finansieras av Mora kommun, Kulturrådet och privata finansörer.
- › Operahusets konstnärliga ledare, hovsångerskan Anna Larsson, är själv bördig från Vattnäs.
- › Ger i sommar den nyskrivna operan *Silverfågeln*, om Jussi Björlings liv, baserad på Yrsa Stenius bok *Tills vingen brister*.

» **Vi kan inte styra över när tågen passerar. Om det sker mitt i ett pianissimo märks det ju en del, men om det sker under ett dramatiskt stycke så stör det inte så mycket. «**

mycket entreprenör som konstnär om man ska driva något sådant här. 80 procent av jobbet handlar om att söka pengar, och det är jobbigt att gå med mössan i hand.

Offentliga bidrag är krångliga att söka. Privata finansörer är mindre krävande, men ger sällan långsiktiga garantier. Och utöver ekonomin ska marknadsföring och en lång rad praktiska göromål skötas.

Anna Larsson berättar att konsertladans vänförening drar ett ovärderligt lass.

– De hjälper oss hitta sponsorer, skjutsar artisterna, delar ut program och biljetter. Och framför allt är det 300 medlemmar som sprider information om vad vi gör till sina fina vänner. Det är superbra för oss.

– De är guld värda, instämmer Göran Eliasson.

Även Opera på Skäret har en vänförening. Förutom praktiskt stöd bidrar den med värden som inte kan mätas i kronor och ören. Som lokal förankring och delaktighet.

– Många kommer med bil och vi har engagerat Kopparbergs motorklubb, som tar hand om parkeringen, säger Anna-Carin Niclasson. Vi har tio–tolv personer som tar hand om programförsäljningen. Pensionärer som vill hjälpa till kokar kaffe åt orkestern och kören.

– Kören är speciell, fyller Sten Niclasson i. Den består av amatörsångare från trakten.

Kopparberg är hårt drabbat av utflyttning. På några decennier har invånarantalet dalat från 12 000 till runt 5 000. Skolor har lagts ned och samhällsservice dragits tillbaka. Men för första gången sedan gruvorna stängde på 1970-talet finns nu också en kraft som attraherar människor. Varje sommar kommer omkring 10 000 besökare för att se högkvalitativ opera i det nedlagda sågverket. Det har påverkat

bygden, som i sin tur har påverkat operan.

– Vår drivkraft är kärleken till operan, säger Sten Niclasson. Men det jag inte har gillat med operavärlden är att det ska vara lite fint, med guldfaojéer och premiärer.

– Till våra föreställningar kommer man i jeans om man har lust, säger Anna-Carin Niclasson. Det är tillåtet, och det är skönt.

Sten Niclasson regler dörren till den tidigare virkesförvaringen. Hans ord drunknar i bullret av ett tåg som rullar förbi. På den tiden sågen var i bruk forslades timret vidare via järnväg. Sågen är fortfarande i bruk, vilket gör Opera på Skäret till världens förmodligen enda operahus med egen tågstation. Från Stockholm går specialchartrade tåg som serverar tre-rättersmiddag på väg till föreställningarna. Men operaentusiasterna är inte ensamma på spåren, vilket ibland märks under föreställningarna.

– Vi kan inte styra över när tågen passerar, säger Sten Niclasson. Om det sker mitt i ett pianissimo märks det ju en del, men om det sker under ett dramatiskt stycke så stör det inte så mycket.

SOMMARENS UPPSÄTTNING AV *La Traviata* har premiär den 1 augusti och arbetet med att rusta anläggningen är i full gång. Det som för de flesta är semestertider är för sommarscenerna årets mest arbetsintensiva period. Och den stora belöningen kommer inte med publikens jubel utan först när scenljusen släckts.

– Glädjen kommer när sommaren är över, för under spelperioden är man så genuint trött, säger Anna-Carin Niclasson. Men sen efteråt kan man nypa sig i armen lite smålyckligt.

– Sen kommer ju förstås hela eländet med recensenterna som ska komma och tycka också, muttrar Sten Niclasson. ◀